

Rascha Peper: gegrepen door gruwel en schoonheid

Ze is nog druk aan het schrijven en herschrijven, maar Rascha Peper weet al wel dat haar nieuwe boek in februari of maart 2008 uit zal komen. Een historische roman over een onderwerp dat veel AMC-ers bekend zal voorkomen: Frederik Ruysch (1638-1731) en zijn collectie anatomische preparaten.

In het museum Vrolijk in het AMC zijn een aantal van die preparaten uit de zeventiende en achttiende eeuw te zien. Het merendeel van de preparaten is sinds 1704 in Sint Petersburg in de Kunstkamer, nadat tsaar Peter de Grote de hele collectie van Ruysch gekocht had. "Het boek - althans het eerste deel - speelt zich af nadat tsaar Peter bij Ruysch op bezoek is geweest, maar nog voordat de collectie aan de tsaar is verkocht", vertelt Rascha Peper. "Ruysch is overigens niet de hoofdpersoon. Dat is een tienjarig meisje, dat bij hem in huis woont, aan de Bloemgracht. Haar ouders zijn dood en omdat ze vage familie is, is ze in het huishouden van Frederik Ruysch opgenomen. Het is een buitenkind dat naar Amsterdam wordt gehaald en terecht komt in een huis waar alles draait om naturalia, skeletten en preparaten. Je kijkt dus door de ogen van een kind naar Ruysch en zijn collectie. Zij ziet haar oom als een tovenaer, als iemand die de dood te slim af is."

Doodskunstenaar

In 2004 publiceerde historicus Luuc Kooijmans zijn zeer leesbare studie *De doodskunstenaar. De anatomische lessen van Frederik Ruysch*. "Toen dat boek uitkwam, ben ik het direct gaan lezen. Het is zulk mooi materiaal voor een roman! Dat soort collecties zijn intrigerend. Ook zo'n museum Vrolijk. Daar ben ik altijd al heel erg door geboeid." Ter illustratie haalt ze een ander boek uit haar boekenkast, de catalogus van een tentoonstelling van negentiende-eeuwse wasmodellen in het Utrechts Universiteitsmuseum, met een veelkleurige foto van een half-opengewerkt gezicht met alle spieren en vaten. "Ik word gegrepen door die combinatie van gruwel en schoonheid. Veel mensen vinden zoiets eng en akelig, ik niet. Het ontroert me vaak. Bijvoorbeeld hoe zorgvuldig zo'n wenkbrauw is ingeplant."

Babyhoofdje

Ruysch was arts en geleerde, hoofdchirurgijn, directeur van de hortus botanicus en vroedmeester, maar hij beschouwde zichzelf ook als kunstenaar. Dat wil Rascha Peper in haar roman ook laten zien. "Wat mij zo boeit is dat hij zijn collectie mooi probeerde te

maken: een babyhoofdje met een kanten kraagje om het afgesneden halsje en een mutsje op, een foetus met kralen om de pols en een kettinkje om het hoofd met bloemen erin gestoken." Het ging hem niet alleen om te laten zien wat er in de potten zit. Ook van de opstellingen op de flessen maakte hij echte kunstwerken. Dat waren complete bloemen- en vlindertafereelen, met nierstenen en galstenen, en gevorkte takken van longpijpen. Of een skeletje van een foetus, die zijn traantjes afdroogt met wat een stukje longweefsel blijkt te zijn. Peper: "In de Kunstkamera hebben ze later die prachtige opstellingen allemaal weer van de flessen afgehaald, omdat het niet wetenschappelijk was. Dood- en doodzonde."

Zoektocht

Een ander aspect dat Ruysch voor Rascha Peper zo boeiend maakt is zijn niet aflatende zoektocht naar hoe het menselijke lichaam werkte. "Ruysch is 93 jaar geworden. Zijn hele leven was hij bezig met het categoriseren, beschrijven en herinrichten van zijn verzameling. Hij stond op als het licht werd en ging pas naar bed als het donker werd. Altijd was hij bezig met het snijden in mensen en dieren. Dat is echt wetenschappelijke nieuwsgierigheid, een enorme drang om te weten en te laten zien hoe 'de schepselen Gods' in elkaar zitten. Zo'n instelling vind ik fantastisch."

Ruysch leefde in een tijd waarin steeds meer oude vaststaande ideeën over geneeskunde en over het menselijk lichaam ter discussie werden gesteld. Tot op dat moment baseerden de medici zich op de ideeën en geschriften van hun voorgangers uit de Klassieke Oudheid, zoals Galenus. Maar hun eigen onderzoek toonde steeds vaker aan dat Galenus het niet bij het juiste eind had. Peper: "De chirurgijns ontdekten van alles wat in strijd was met de vroegere opvattingen. Dat leidde tot hevige polemieken. De moderne artsen en de aanhangers van de oude leer bestreden elkaar met pamfletten. Prachtig! Je maakte je een avond kwaad, schreef een stuk met veel aantijgingen en scheldwoorden, en bracht dat de volgende dag naar de drukker en je verspreidde het. Dat is vreselijk leuk, alleen komt dat aspect in mijn boek niet zo uitgebreid aan de orde, want ik ben gebonden aan de ogen van een kind. Ik heb wel gretig gebruik gemaakt van de onderlinge jaloezie in die tijd."

'Geheim' van Ruysch

Ruysch had namelijk een 'geheim': zijn injectiemethode, waarmee hij op virtuoze manier preparaten kon maken. Hij gebruikte een mengsel van schapenvet en kwikoxide. Dat masseerde hij tot het doordrong in de kleinste haarvaatjes. Zo kregen zijn preparaten een natuurlijke roze kleur, heel anders dan de lijkbleke preparaten die men tot dan toe

gewend was. Zijn preparaten waren in zijn eigen tijd al wereldberoemd. Dat had ook de belangstelling gewekt van tsaar Peter de Grote. Toen Peter de Grote in 1698 op bezoek kwam op de Bloemgracht, heeft Ruysch hem een achtjarige gebalsemde jongen laten zien. De jongen zag er zo natuurlijk uit, dat tsaar Peter meteen knielde en de jongen kuste. "Ruysch was zo goed in het prepareren dat het net leek of de jongen lag te slapen. Het recept daarvoor hield Ruysch angstvallig geheim, maar er werd voortdurend geïntrigeerd om te weten te komen wat het recept van Ruysch was. Dat gekonkel en gekuip komt wel in het boek terug."

Het geheime recept verkocht Ruysch tegelijk met zijn collectie aan de tsaar. De collectie kreeg een plaats in de speciaal daarvoor opgerichte Kunstkamera in Sint Petersburg. Ook de verzameling van Albert Seba, 'concurrent' van Ruysch, verhuisde naar Sint Petersburg. "Ik ben in de Kunstkamera geweest en war er nog van Ruysch te zien is, valt eigenlijk een beetje tegen. In Rusland zijn ook artsen aan het werk gegaan met preparaten, de hele negentiende eeuw door. Ze hebben nog veel meer preparaten aan de collectie toegevoegd. Ook zijn er toen veel 'monsters' aangeworven: Siamese tweelingen en kinderen met allerlei afwijkingen. Die zijn prachtig om te zien. Daar verbleekt de collectie Ruysch bij. Hoewel verbleekt een verkeerd woord is, want nog steeds zijn de Ruysch preparaten de enige die roze zijn. De andere zijn allemaal lijkleek en grijs."

Tegenhanger

In het tweede deel van het boek verplaatst de handeling zich naar onze tijd. Ook nu is het weer een kind dat de hoofdrol speelt: een tienjarig jongetje - de tegenhanger van het meisje in het eerste deel - in het Amsterdam van nu. Zijn ouders zijn gescheiden en hij woont bij zijn moeder. In de herfstvakantie mag hij mee met vader naar Sint Petersburg. Daar ziet hij de collectie Ruysch in de Kunstkamera, en hij raakt helemaal onder de indruk. Later wil hij ook dit soort werk doen. Als hij ontdekt dat Ruysch op de Bloemgracht woonde, tegenover zijn eigen huis, wordt hij nog meer gesterkt in die gedachte. "Net als zijn overbuurmeisje van eeuwen geleden is hij in onze tijd nog steeds gegrepen door de collectie." Waarmee Ruysch zijn doel bereikt heeft, want zelf dacht de doodskunstenaar dat alles wat hij maakte, voor de eeuwigheid zou zijn. Rascha Peper heeft tevergeefs geprobeerd in contact te komen met de huidige bewoner van het huis van Ruysch. "Ik heb brieven door de bus gegooid, maar degene die daar woont, wil kennelijk niet. En aanbellen, daar begin ik maar niet aan."

Schrappen

Ze is nu voor de derde keer het boek aan het doorwerken. Want een historische roman stelt speciale eisen. “Want wat moet je zo’n meisje laten uitroepen? Leuk, tof of gaaf? Dat kan natuurlijk niet, maar wat dan wel? Toen ik begon, was ik erg gespitst op woorden uit die tijd. Nu ben ik juist weer begonnen met het schrappen van die woorden, want het maakt het toch wel erg oubollig. Tegelijk wil ik al te duidelijke woorden uit de 20^e en 21^e eeuw mijden. Maar ik streef geen historische juistheid na.”

Het zal zeker niet de laatste keer zijn dat de auteur het boek weer onderhanden neemt. Ze vertelt dat ze zeker een keer of tien door een manuscript heengaat, voordat iemand het te lezen krijgt. “Ik schrijf niet zo snel”, vertelt ze. “Ik ben nu twee jaar bezig en het voor de derde keer aan het herschrijven. Ik ben niet iemand die ‘s morgens vroeg al bezig is. Ik ga pas om een uur of elf aan de gang, tot een uur of zes. En vaak genoeg zijn er andere dingen te doen of moet ik ergens een lezing geven.”

Het is haar eerste historische roman, maar tegelijk wordt het wel een typisch Rascha Peper-boek. Want ook hier staat weer een verzamelaar centraal, net als de schilderijenverzamelaar in *Verfhuid* of de schelpenverzamelaars in *Rico’s vleugels*. “Het is een thema dat me erg aanspreekt: verzamelaars die het gewone leven verzaken om maar hun verzameling te kunnen vervolmaken. Dat geldt niet voor Ruysch, die stond juist midden in het leven en was ook nogal commercieel ingesteld. Maar het geldt wel voor sommige andere personages in mijn werk. Ik vind het mooi dat iemand zich zo kan laten gaan en zich zo kan laten afglijden, zelfs tot het te laat is. Wat zit daarachter? Wat heeft iemand gemaakt tot degene die alleen nog maar koning over zijn eigen koninkrijkje wil zijn? De passie waarmee een verzamelaar zich daaraan overgeeft heeft iets benijdenswaardigs. Ik heb dat juist niet, omdat ik daarvoor te beheerst en te voorzichtig ben.”

[gepubliceerd in Status, interne uitgave van het AMC, juni 2007]

© Jasper Enklaar